

SİLSİLE-İ SÂDÂT-I KİRÂM 4. CAFER ES-SÂDIK (RHA)

Cafer es-Sâdık tasavvuf târihinde de önemli bir yere sâhiptir. Nakşibendiyye ve Bektâşiyye mensupları ona tarîkat silsilelerinde yer verir, Bâyezîd-i Bistâmî'yi onun mürîdi olarak görürler. Bütün tasavvuf yolları, Cafer es-Sâdık hazretlerinde birleşmektedir.

Silsilede emâneti Kâsım b. Muhammed (rha)'den almıştır. 702 yılında Medîne'de dünyâya gelmiştir. Tam adı Hz. Ali oğlu, Hz. Hüseyin oğlu, Zeynelâbidîn oğlu, Muhammed Bakır oğlu Cafer es-Sâdık Hazretleridir. Pür Feyz diye anılır. Annesi, Kâsım b. Muhammed (rha)'in kızı Ümmü Ferve'dir. Yâni aynı zamanda, Kâsım b. Muhammed (rha)'in torunu idi. Baba tarafından Hz. Ali (kv)'ye, anne tarafından Hz. Ebu Bekir (ra) Efendimiz'e varan nesebe sâhipti.

Künyesi Ebû Abdullah'tır. Aslında büyük oğlu İsmâil'e nisbetle künyesi Ebû İsmâil ise de, onun kendisinden önce vefât etmesi sebebiyle daha çok Ebû Abdullah diye anılmıştır.

Güzel yüzlü, tatlı sözlü, başı büyükçe, bedeni nurlu idi. Ten rengi beyazla kırmızı karışımı pembemsiydi. Saçları kumrala yakındı. Orta boylu, güçlü kuvvetliydi. Büyük dedesi Hz. Ali (kv)'ye çok benzerdi. Sâbir (sabırlı), Tâhir (temiz), Fâzıl (fazîlet sâhibi) ve Âtır (hoş kokulu) lakaplarının yanında, Sâdık (doğru, doğru sözlü) lakabıyla anılırdı. Hayâtında hiç yalan konuşmadığı ve dînine her zaman sâdık kaldığı için bu lakabı aldığı söylenir.

Dedesi Zeynelâbidîn'in ölümü sırasında on beş yaşında olan Cafer es-Sâdık, ilk bilgileri ondan ve babası Muhammed el-Bâkır'dan aldı. Babasının on dokuz yıl süren imâmetinden sonra, kendisi de otuz dört yıl aynı vazîfeyi devâm ettirdi.

Emevî ve Abbâsî devirlerini gören ve mensûbu olduğu Hâşimîler'in imâmı olarak onların durumunu korumaya çalışan Cafer es-Sâdık, amcası Zeyd b. Ali'nin isyân edip öldürülmesinden sonra (740) ağırlaşan şartların tesiriyle siyâsetten tamâmen uzaklaşmıştır. Akabinde Medîne'de ilimle meşgûl olmuş ve bu şekilde Emevîler'in baskılarından kurtulabilmiştir. Abbâsîler devrinde de eskisine göre önemli bir değişikliğin olmadığını görerek kendisini ilme vakfetmiştir.

Cafer es-Sâdık'ın, amcasının kızı olan ilk hanımı Fâtıma'dan İsmâil, Abdullah, Ümmü Ferve; Hamide el-Berberiyye adlı ikinci hanımından Mûsâ, İshak, Fâtıma, Muhammed; diğer hanımlarından da Abbas, Ali ve Esma olmak üzere, on çocuğu olmuştur.

VIII. yüzyılda hadis, tefsir, fıkıh, akâid, cedel, lugat ve târih gibi alanlarda yoğun bir faaliyet görülmüştür. Bu dönemde değişik fikir ve görüşler fırkalaşmayı meydana getirmeye başlamıştır. Bunun üzerine Cafer es-Sâdık İslâmî konulardaki düşüncelerini daha toplayıcı bir tarzda ortaya koymuştur. Bununla birlikte sapık fırkalarla mücâdele etmekten de geri durmamıştır. Bu sebeple çağdaşlarının takdîrini kazanmış, ancak çeşitli zümreler onun farklı meziyetlerini ön plana çıkarmışlardır. On iki imam sistemini benimseyen Şiî fırkası İsnâaşeriyye'ye göre o, bütün gizli, felsefî, tasavvufî, fıkhî, kimyevî ve tabiî ilimlere, ayrıca Zebûr, Tevrat, İncîl'e ve İbrâhîm'in suhufuna, Hz. Fâtıma'nın mushafına, her türlü helâl ve harâma, geçmiş ve gelecekteki bilgi ve haberleri ihtivâ eden cifir (cefr) ilmine vâkıftır; ilâhî ilimlerin taşıyıcısı ve Şia'nın altıncı imâmıdır.

Ehl-i Sünnet âlimler, Cafer es-Sâdık (rha)'i hadisle uğraşan, fıkıhta müctehid derecesine ulaşmış, sezgi gücü yüksek, doğru sözlü, nakline ve görüşlerine güvenilir bir hadis ve fıkıh âlimi olarak değerlendirmektedir.

Hadis ilminde sika (güvenilir) kabûl edilen Cafer es-Sâdık'ın kendilerinden hadîs rivâyet ettiği kimselerin başında, babası ile anne tarafından dedesi olan Kâsım b. Muhammed (rha) gelmektedir.

Cafer es-Sâdık tasavvuf târihinde de önemli bir yere sâhiptir. Nakşibendiyye ve Bektâşiyye mensupları ona tarîkat silsilelerinde yer verir, Bâyezîd-i Bistâmî'yi onun mürîdi olarak görürler. Bütün tasavvuf yolları,

Cafer es-Sâdık hazretlerinde birleşmektedir. Cafer es-Sâdık iki yoldan Resûlullâh'a bağlıdır. Birisi babalarının yolu olup, Hz. Ali (ra) vâsıtası ile Rasûlullâh'a (sav) bağlıdır ki, bu yola "Velâyet yolu" denir. İkincisi ise; annesinin babalarının yolu olup, Hazret-i Ebû Bekir vâsıtasıyla Rasûlullâh'a bağlanmaktadır. Bu yola da "Nübüvvet yolu" denir.

Ona göre büyük günahlar; şirk, Allâh'ın rahmetinden ümit kesmek, ebeveyne itâatsizlik, adam öldürmek, nâmuslu kadınlara zinâ isnâdında bulunmak, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, yalan yere yemîn etmek, fâiz, zinâ, hıyânet, zekât vermemek, yalancı şâhitlik, içki içmek, namazı terk etmek, ahdi bozmak, akrabâlık münâsebetini kesmek, yalan söylemek, Allâh'a karşı nankörlük, ölçü ve tartıda hîle yapmak, livâta ve bid'at olmak üzere yirmiyi aşkındır.

Cafer es-Sâdık'ın tabiî ilimler ve özellikle kimyâ konusunda geniş çalışmaları bulunduğu, nitrik asit/kezzap ile hidroklorik asit/tuz ruhunun karışımından meydana gelen ve altın eritmeye mahsus bir sıvı olan "aqua regia"yı (el-mâ'ü'l-melikî, kral suyu) keşfettiği ve kimyâ konusundaki bilgilerini kâbiliyetli gördüğü öğrencisi Câbir b. Hayyân'a öğrettiği yaygın rivâyetler arasındadır.

Çok mütevâzı, alçak gönüllüydü. Kimseyi hor görmez, her mü'mini kendisinden daha kıymetli bilirdi. Bir gün kölelerini yanına çağırdı ve onlara dedi ki:

-Gelin sizinle sözleşelim. Kıyâmet günü içimizden hangimiz kurtulursa, onun diğerlerine şefâatçi olması için birbirimize söz verelim!

Onlar bu teklîfe şaşırarak:

-Ey Allah Rasûlünün evlâdı! Sizin bizim şefâatimize ihtiyâcınız mı var? Dedeniz Muhammed (sav), bütün insanların ve cinlerin şefâatçisidir, dediler.

Cafer es-Sâdık:

-Ben yaptığım bu amellerimle, yarın kıyâmet gününde ceddimin yüzüne bakmaya utanırım, buyurdu.

Cafer es-Sâdık Hazretleri insanın dostu şunlardır demiştir:

1-Uyumlu eş,

2-Hayırlı evlat,

3-Samîmî dost.

Cafer es-Sâdık (rha) şu beş kimseden sakının tavsiyesinde bulunmuştur:

"Yalancı ile arkadaş olma, çünkü dâimâ yanılırsın.

Ahmak ile dost olma, çünkü faydalı olmak istediği zaman bile sana zarar verir.

Cimrinin arkadaşlığından sakın, zîrâ en kıymetli sermâyen olan vaktini boşa harcar.

Kötü kalplinin arkadaşlığından sakın, çünkü ihtiyaç ânında bile sana sâhip çıkmaz.

Fâsıkla ahbab olmaktan sakın, çünkü önemsiz bir lokmaya tamâh edip, seni bir lokmaya satar."

Cafer es-Sâdık Hazretleri, Kur'ân-ı Kerîm okumadan önce yapılan "isti'âze"nin, yâni *"E'ûzu billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm (İlâhî rahmetten kovulmuş olan şeytandan Allâh'a sığınırım.)"* duâsının hakîkatini şöyle izah buyurmuştur: "(Gerçek) isti'âze, Kur'ân kırâatine tâzim olmak üzere, ağzı yalan, gıybet ve iftirâdan temizlemektir."

Cafer es-Sâdık Hazretleri'nin oğlu Mûsâ Kâzım'a şu vasiyeti meşhurdur:

"Ey oğlum, kendi rızkına râzı ol! Kendi rızkına râzı olan, kimseye muhtâc olmaz. Gözü başkasının malında olan, fakir olarak ölür. Allah Teâlâ'nın taksîm ettiği rızka râzı olmayan, O'nu kazâ ve kaderinde, dilediğini yaratmakta töhmet altında tutmuştur. Kendi kusurlarını küçük gören, başkasının kusûrunu büyütmüş olur. Her zaman kendi kusurlarını büyük gör. Başkasının gizli bir şeyini açığa vuranın, evindeki gizli şeyler herkesçe bilinir. Kardeşi için kuyu kazan, o kuyuya kendisi düşer. Ahmaklar arasında bulunan horlanır, âlimler arasında bulunan hürmet görür.

Ey oğlum, insanlara kızmaktan çok sakın, yoksa sana da kızarlar. Boş iş ve söze karışmaktan sakın, sonra aşağılanırsın.

Ey oğlum, lehinde veya aleyhinde de olsa, hakkı, doğruyu söyle! Böyle yaparsan herkes seninle istişâre eder sana danışır, fikrini alır.

Ey oğlum, arkadaşlık yaptığın, ziyâretine gittiğin kimse, iyi ahlâk sâhibi olsun, kötü ahlâkı olanlarla arkadaşlık etme, onlarla görüşme! Çünkü onlar, suyu olmayan çöl, dalları yeşermeyen ağaç, ot bitmeyen topraktırlar.

Ey oğlum, Allah Teâlâ'nın kitâbını okuyucu, iyilikleri emredici, kötülüğü nehy edici, sana gelmeyene sen gidici, seninle konuşmayanla konuşucu ol! İsteyene ver. Gıybetten ve insanlar arasında söz taşımaktan sakın. Çünkü söz taşımak, insanların kalbinde düşmanlığı arttırır. İnsanların ayıplarını görme, insanların ayıplarını gören, onların hedefi olur."

İkinci Abbâsî Halîfesi Ebû Cafer Mansûr'un kendisini sık sık ziyâret ettiği ve fikirlerine başvurduğu rivâyet edilir. Rivâyete göre, bir gün Halîfe Mansûr'un yüzüne bir sinek konar. Halîfe Mansûr, her ne kadar sineği kovarsa da, onu uzaklaştırmaya muvaffak olamaz. O sırada Cafer es-Sâdık halîfenin yanına gelir.

Halîfe Mansûr ona sorar:

-Allâh'ın sineği yaratmasındaki hikmet nedir?

Cafer es-Sâdık der ki:

-Zâlimlere ve kendine güvenenlere, bir sineğe bile güç yetiremediklerini göstermektir.

Bir gün Cafer es-Sadık, İmâm-ı A'zam Hazretlerine sorar:

-Akıl nedir?

İmâm-ı A'zam cevâben:

-Hayır ile şerri ayırt eden melekedir.

-Onu atlar bile ayırt eder. Sâhibi onun yanına gelirken, ata ot mu getiriyor, yoksa kırbaç mı vuracak bilir.

İmâm-ı A'zam bunu duyunca şaşırır kalır. Bunun üzerine Cafer es-Sâdık:

-Akıl, iki mühim hayır zuhûr ettiği zaman, hangisinin daha hayırlı olduğunu ayırt edebilen melekedir, buyurur.

İmâm-ı A'zam bu târiften çok etkilenir.

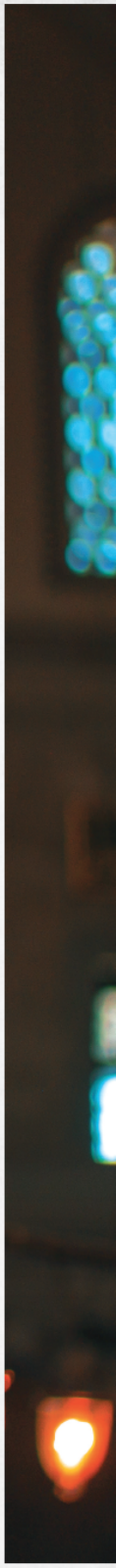
Bir keresinde Cafer es-Sâdık, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye:

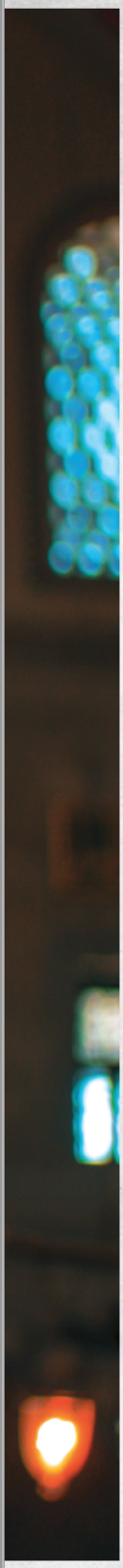
-Geyiğin azı dişi arasındaki dört dişinin kırılmasının haramlığı hakkında görüşün nedir? diye sorar.

Ebû Hanîfe:

-Ey Allâh'ın Rasûlü'nün torunu! Bu konuda bir bilgim yoktur, diye cevap verir.

Bunun üzerine Cafer es-Sâdık

tatlı bir tebessümle şöyle der:

-Sen ki bu kadar çalışıp ilim için emek veriyorsun. Fakat geyiğin iki azı dişi arasında dört dişi bulunmadığını bilmiyorsun. Geyiğin sâdece altta ve üstte ikişer dişi olur.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri onun hakkında "*Ondan daha fakîh, fıkıh ilmini bilen kimse görmedim.*" demiştir. Hattâ Ebû Hanîfe'nin, onu tanıdıktan sonra hayâtında meydana gelen mânevî değişikliği ve onun huzûrunda kavuştuğu yüksek mertebeleri ifâde etmek için *"Lev le's-senetân le-heleke'n-Nu'mân (Son iki yıl olmasaydı, Numan helâk olurdu.)"* dediği rivâyet edilmektedir.

İmâm-ı Mâlik, onun hakkında şöyle demiştir:

"Cafer es-Sâdık Hazretleri'nin huzûruna varırdım; o, güzel ve nükteli sözlerden hoşlanır, dâimâ tebessüm hâlinde bulunurdu. Yanında Nebî (sav) zikredildiğinde ise, hemen toparlanır, âdeta rengi sararırdı. Yanına uzun zaman gidip geldim. Onu hep şu üç hâlden biri üzere görürdüm: Ya namaz kılar, ya oruçlu olur veya Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Abdestsiz olarak hadîs-i şerîf rivâyet ettiğini hiç görmedim. Boş söz konuşmazdı. Haşyetullah sebebiyle yüreği titreyen âbid ve zâhidlerdendi. Yanına vardığımda mutlaka kendi altındaki minderi alıp, bana ikram ederdi..."

Ebû Hâtim onun hakkında şöyle demiştir: "*Cafer es-Sâdık, her mânâda kendisine güvenilen bir zattır.*"

Sâlih b. Esved, Cafer es-Sâdık'ın *"Beni kaybetmeden önce, her ilimden sorunuz. Benden sonra size, benim gibi söyleyen birisini bulamazsınız."* buyurduğunu haber verdi.

Cafer es-Sâdık, çağdaşı olan zâhid âlimlerle Allah için dostluk yapardı. Bâzan onlarla bir araya gelir ve sohbetlerde bulunurdu. Bunlardan biri olan meşhur zâhid Dâvûd et-Tâî, bir gün Cafer es-Sâdık'a gelerek kalbinin karardığından şikâyet etti ve nasihat talebinde bulundu. Cafer es-Sâdık:

-Ey Dâvûd! Sen çağımızın en zâhidlerindensin. Nasihatime ne ihtiyacın var? dedi.

Dâvûd et-Tâî:

-Ey Allâh'ın Rasûlünün evlâdı! Sizin bütün yaratılmışlara üstünlüğünüz var. O büyük Peygamberin kanı damarlarınızda dolaşmaktadır. Onun için senin sâdece bana değil, herkese vaaz etmen lâzım, deyince, Cafer es-Sâdık buyurdu ki:

-Ey Dâvûd! Ben kıyâmet gününde dedemin benim yakama yapışıp: "Bana hakkıyla tâbî olmadın! Bu iş neseble ve haseple olmaz, ibâdet ve amelle olur." diye çıkışmasından korkuyorum.

Dâvûd et-Tâî bu sözleri duyunca ağlamaya başladı ve dedi ki:

-Yâ Rabbî! O, Peygamber soyundan gelmiştir. Sözüyle yaşayışıyla herkese örnektir. Durum buyken Cafer es-Sâdık böyle düşünürse, Dâvûd kim oluyor ki yaptıklarının bir kıymeti olsun!

Cafer es-Sâdık Hazretleri, fütüvvet ehli bir zât idi. Bir gün Şakîk-i Belhî Hazretleri ona fütüvvetin ne olduğunu sormuştu. O da:

-Siz bu hususta ne diyorsunuz? buyurdu. Şakîk Hazretleri:

-Verilirse şükrederiz, verilmezse sabrederiz, dedi.

Cafer es-Sâdık Hazretleri ona:

-Onu bizim Medîne'nin köpekleri de yapıyor. Bize göre fütüvvet, verilirse başkasını kendimize tercîh etmek (îsâr), verilmezse şükretmektir." diye cevap verdi.

Bir gün bir ırmak kenarında bulunurlarken, kendisine ihlâsla teslîmiyeti olan bir zât ırmağa düşer.

-Cafer! Cafer! diye bağırarak yardım ister ve suyun dibini bulur. Boğulurken birden kurtulur.

Cafer es-Sâdık ona sorar:

-Ne oldu?

Adam:

-Cafer dedim, battım, Allah dedim, kurtuldum, deyince;

Cafer es-Sâdık:

-Bu hâlini muhâfaza et, Allah'tan gerçek yardım isteme budur." buyurur.

Cafer es-Sâdık'ın zamânımıza ulaşan eserleri şunlardır:

1. *Misbâhu'ş-şerî'a ve miftâhu'l-hakîka:* Dînî ve ahlâkî muhtevâlı sözlerinin 100 babda ele alındığı bir eserdir.

2. *Tefsîru'l-Kur'ân:* Tasavvufî bir tefsirdir.

3. *Kitâbu'l-Cefr (el-Hâfiye fi'l-cefr/el-Hâfiye fî 'ilmi'l-hurûf/ el-Hâfiye):* Cifir ilmiyle ilgili bir eserdir.

4. İhtilâcu'l-a'dâ': İnsan organlarındaki titremeler ve bunların sebep olduğu hastalıklardan bahseden bir eserdir.

5. *Heyâkilu'n-nûr (es-Seb'a):* Tılsımdan bahseden bir eserdir.

6. *Esrâru'l-vahy:* Vahyin sırlarıyla ilgili küçük bir risâledir.

7. *Havâssu'l-Kur'âni'l-'azîm:* Kur'ân'ın havas ve esrârıyla ilgili bir eserdir.

8. *Kitâbu't-Tevhîd ve'l-ihlîlce:* Mufaddal b. Ömer'den rivâyet edilen bu eser, Tevhîdu'l-Mufaddal diye de anılır.

9. *Risâletu'l-vesâyâ ve'l-fusûl:* Kimyâ ile ilgili olup, Risâle fî 'ilmi's-sinâ'a ve'l-haceri'l-mukerrem olarak da bilinir.

10. *Du'â'u'l-cevşen:* Birkaç varak hacmindeki bir risâledir.

Biz torunlarına bu değerli eserleri bırakan İmam Cafer es-Sâdık Hazretleri mübârek ömrünü, ilim yurdu olan Rasûlullâh (sav) Efendimiz'in Medîne'sinde geçirdi ve 765 yılında orada vefât etti. Vefâtından önce tek bir vasiyeti vardı: Namaz!.. Tıpkı Allah Rasûlü gibi, son nefesinde ısrarla, namaza dikkat etmeye dâir vasiyette bulundu. Ona devâm etmeyi ve onu lâyıkıyla kılmayı, yâni tâdil-i erkâna riâyet edip huşû ile edâ etmeyi şiddetle tavsiye ettikten sonra, Rabbinin rahmetine kavuştu.

Cenâzesi Cennetü'l-Bâkî Kabristanında babası Muhammed el-Bâkır (rha), dedesi Zeynelâbidîn (rha) ve dedesinin amcası Hz. Hasan (ra)'ın kabirlerinin yanına defnedildi.

Ondan emâneti Bâyezîd-i Bistâmî (rha) Hazretleri aldı.

Rabbim şefâatlerine bizleri nâil eylesin. Âmîn...

Kaynaklar:

Necmeddin b. Muhammed Nakşibendî, Altın Silsile (Hülâsatü'l-Mevâhib), (Haz. İbrahim Tozlu), İstanbul 2005, s.103-107.

Muhammed b. Abdullah el-Hânî, Sûfiyye Âdâbı, (ter.Mehmet Talha Odabaşı), İstanbul 2006, s.328-330.

Muhammed el-Hânî eş-Şâfi'î, el-Kevâkibu'd-Durriye alâ'l-Hadâ'iki'l-Verdiyye fî Eclâ'i's-Sâdeti'n-Nakşibendiyye, Şam 1996, s.309.

el-Munâvî, el-Kevâkibu'd-Durriye fî Terâcimi's-Sâdeti's-Sûfiyye, Beyrut 2008, I, 236-238.

Osman Nûri Topbaş, Altın Silsile, İstanbul 2012, s.189-214.

M. Şefik Korkusuz, Sâdât-ı Nakşibend, İstanbul 2020, s.27-32.

Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", TDVİA, VII, 1-3.

Kadir Özköse; H. İbrahim Şimşek, Altın Silsile'den Altın Halkalar, Ankara 2009, s.77-90.

Mustafa Özşimşekler, Altın Silsile, İstanbul 2016, 103-114.

Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye, İstanbul 2017, s.79-86.

